

Lyrizovaná próza, jej vývin a miesto v slovenskej literature

Lyrizovaná próza

- jeden z prúdov medzivojnovnej literatúry, ide tu o prienik lyrizačnej tendencie do prózy
- zväčša vekom mladá generácia, ale aj stredná generácia, ktorá sa snaží prispôbiť moderným svetovým trendom, ale nechcú sa izolovať od domácich problémov

- delenie:

a) ornamentálna próza – Tido Gašpar, Ján Hrušovský, Ivan Horváth, Gejza Vámoš (Editino očko)

- tzv. ozdobná próza – ozdobnosť v jazyku a štýle, rozvíja sa v 20 a 30 rokoch 20 stor.
- stojí v kontraste s popisným realizmom, konvenciami
- využíva a vychádza z expresionizmu, odráža vedomie človeka 20 stor., vyjadruje city a vnútorné pocity mladého človeka, ktoré sú pesimistické, tragické a vyjadrujú rozpor medzi vnútorným svetom človeka a vonkajšou realitou spoločnosti
- forma – nesúrodá (neusporiadaná), bez log. a čas. násled., využíva snové postupy, experimentuje s jazykom

b) lyricky tvarovaná próza – Ján Bodenek, Jozef Horák, Ferdinand Gabaj

- najmenšia miera lyrizačných tendencií
- zatiaľ čo orientálna próza kladie dôraz na výrazovú kvalitu textu – expresivitu, lyricky tvarovaná próza kladie dôraz na sociálne, dedinské témy alebo psychologické námety s harmonickým koncom, dominantná biela farba ako symbol čistoty, smrti a nehy

c) próza naturizmu – Eudo Ondrejov, Margita Figuli, Dobroslav Chrobák, František Švantner, Hana Zelinová

- prúd s najvýraznejšími lyrizačnými tendenciami
- rozvíjať sa začal v 30 rokoch 20 stor. pod vplyvom spoločnosti (hosp. kríza, nástup fašizmu a ohrozenie republiky – začiatok vojny)
- napojený na modernú európsku literatúru, využíva podnety francúzskeho regionalizmu, poľskej moderny a expresionizmu západných literatúr. Je vysoko hodnotený v celej Európe. (predchodcovia Urban, Hronský)
- autori sa snažia utiecť z tohto rozháraného sveta do prírody- morálna očista,, odklon od mesta, človek späť s prírodou, oživovanie prírody
- záujem o dedinu, dedinského človeka
- **témy** – priateľstvo, sloboda, hľadanie spravodlivosti, česť, láska, príroda, v popredí otázka ľudského šťastia, snaha zmierniť priepasť medzi snom a skutočnosťou, rozprávkové motívy a prvky (dobro víťazí nad zlom, atď), mýty a folklórne tradície
- tajuplnosť, záhadnosť a rozprávkovosť (dobro – zlo), baladickosť
- magické čísla: 3, 7, 12
- postupný odklon od sociálnej tematiky, realistického zobrazovania, spoločenskej angažovanosti
- hrdina silný individualista, často vyčlenený z kolektívu (napr. osamelí vrchári), dôraz na psychiku, postavy striktne kladné (ženy-pasívne, chladné) záporné (muži-aktívni)+ splývajúca autorskej reči a reči postáv
- osobná zaujatosť rozprávača, plná emócií (prienik do duše dedinského človeka)= záujem o vnútorný svet postáv (subjektívizácia diela)
- potlačená dejová zložka, prevládajú poviedky a novely,
- čas nie je historický ale biologický (charakter striedanie ročných období – kolobeh života)

- množstvo básnických jazykových prostriedkov
- lyrické postupy (obraznosť, vnútorné monológy),rytmizácia

ĽUDO ONDREJOV

- Debutoval zbierkou próz **Martin Nociar Jakubovic**
- cestopisy: **Africký zápisník, Horami Sumatry, Príhody v divočine**
- vrchársku trilógiu **Slnko vystúpilo nad hory** – má 3 časti:

Zbojnícka mladosť- hlavný hrdina Jerguš Lapin (detský hrdina), ktorý žije na samote v prírode a príroda ho sprevádza celým životom, podfarbuje jeho konanie a správanie. Jerguš je s prírodou bytostne spätý. Príroda je symbolom ideálneho sveta, ktorý formuje Jerguša. Jerguš z prírody prijíma hodnoty ako láska, priateľstvo, krása, odvaha. Príroda je tu personifikovaná. Jerguš s ňou komunikuje. Vzťah príroda – Jerguš = harmonický. Neskôr Jerguš spoznáva dedinu a mesto, ktoré sa v mnohom líšia od ideálneho sveta prírody. Celá časť, ktorá trvá 1 rok je podaná detskými očami. Jerguš je rozprávač, dominuje tu detský svet. **Viac naturalistický román. Jerguš Lapin** – dej sa presúva z hôr do mesta a na front. Jerguš je dospelým mužom, ktorý kolíše medzi otcovou bojovnosťou a maminou vyrovnanosťou. Je človekom nepokoja a činu. Udalosti tu naberajú rýchlejší spád, keďže do Jergušovho života zasahuje spoločnosť. Dostáva a do rôznych konfliktov v meste aj na fronte, nešťastne sa zaľúbi. Nakoniec sa rozhodne pre návrat k pôde, prírode. **Tento román je viac spoločenský román.**

Na zemi sú tvoje hviezdy – nemá lyrizačné tendencie a je písaný vo forme kroniky. Je tu zobrazená historická udalosť 2 sv. vojna a SNP. Je tu historický čas. Jerguš tu už nie je v centre pozornosti a na konci náhodne zomiera. Táto časť je najmenej literárne hodnotná, je písaná viac menej na objednávku. Najviac lyrizačných tendencií má 1 časť. **Naturizmus Ľuda Ondrejova = folklórny naturizmus.**

MARGITA FIGULI

- zbierka 10 noviel **Pokušenie** - ženské hrdinky, ktoré zápasia s tlakom meštiactva aj s tlakom zákona
- vrcholná novela **Tri gaštanové kone** – ľubostná dráma, ktorá sa končí rozprávkovo a vyznieva ako víťazstvo dobra a čistoty nad zlom. Je tu paralela medzi realitou a novelou aj v skutočnosti je tu túžba po slobode. Je to umelá rozprávka. Hlavný hrdina je rozprávač Peter ktorý je sirota, samotár, utieka sa k prírode, je predstaviteľ dobra. Ďalší hrdinovia – rodina Maliarikovcov – otec je advokát od kosti, matka – lakomá, zsikuchtivá a preto chce Magdu (dcéru) vydať za bohatého sedliaka Jána Zápotočného. Konflikt – aj Peter (charakterovo čistý verný a oddaný) ľúbi Magdu, ale osud im nepraje. Kontrast: Magda – vnútorne čistá // Ján Zápotočný – bezohľadný sebec. Peter skupuje drevo po Slovensku a po rokoch sa stretáva s Magdou, ktorá je sľúbená J. Zápotočnému. Magda Petra ľúbi ale vie, že Peter si ju bude môcť vziať ak si nahonobí majetok a tri gaštanové kone. Peter odchádza a za pomoci priateľov a dediny sa mu podarí získať majetok. Vracia sa po Magdu, tá je však už vydatá za Jána, ktorý ju zneuctil aby si ho musela vziať. Magda je k Jánovi ľahostajná a Jano ju čoraz viac bije a pije. Raz pri orbe kôň vybijie Jánovi oko. Jano sa rozzúri a bije koňa ešte viac a splašený koň sa rozbehne na Magdu. Vtom spoza kríka vybehne Peter, ktorý kona zastaví a zachráni Magdu. Magda necháva majetok Jána sestre a odchádza s Petrom do domu v Turci. Rozprávkový koniec. Dobro víťazí nad zlom a napomáha tomu príroda. Rozprávkový prvok = číslo 3.

Znaky lyrizovanej prózy v tomto diele:

1. dej sa odohráva v *dedinskom prostredí*. – príroda pozadie deja (kríčky, pole..).

2. *rozprávkovosť* – do deja zasahujú i zvieratá – sú symbolom lásky, majetku a vykonávateľmi aktu spravodlivosti – kone neublížia Magdaléne ale zabijú Jana. Odchod Petra do sveta.
3. *záujem o vnútorný svet postáv* – ich psychiku zachytáva vnútornými monológmi, najmä u Petra
4. *výber žánru* – novela
5. *lyrický postup* – dej je vyrozprávaný hlavným účastníkom deja – Petrom, preto ide subjektívny pohľad
6. *Odklon od sociálnej tematiky* – nie celkom, okrajovo sa spomína kríza, bieda aj vojna
7. *balada*-až pokiaľ nezomrie Jano
- hist. román **Babylon** – posledné roky vlády Chaldejskej ríše
 - autobiograf. kronika **Mladosť** – opis detstva v čase 1 sv. vojny, svet rodiny, dediny a domova
 - lit. pre deti a mládež **Ariadina niť**

DOBROSLAV CHROBÁK

- vrcholná novela **Drak sa vracia** – drak(hlavný hrdina Martin Lepiš) je tajuplná osobnosť,najdúch, hrnčiar má tvrdú nesprátnicku povahu. S jeho menom začínajú dedinčania poverčivo spájať nešťastia, ktoré sa v dedine stanú (povodne, hlad, choroby). Musí preto odísť z dediny, je vyobcovaný. Drak však chce získať naspäť dôveru ľudí, a preto sa vracia späť do dediny. Dedinčania ho zo začiatku prijímajú nepriateľsky, hlavne Šimon Jariabek,s ktorým bol súperom v láske. Dej sa odohráva na pozadí tatranskej prírody. V dedine sa stane opäť nešťastie, črieda volov, ktorá sa pasie v horách je ohrozená lesným požiarom. Drak sa rozhodne, že čriedu zachráni a ide s ním aj Šimon, ktorý mu najprv nedôveruje. Ale z počiatočnej nedôvery dochádza k vzájomnému rešpektu až obdivu zo strany Šimona k Drakovi. Tým že sa im podarí zachrániť čriedu volov, Drak získava dôveru dedinčanov. Túto novelu vytvoril z presvedčenia, že krivda sa dá odstrániť dobrými činmi. Hovorí, že niet takej veľkej krivdy, ktorá by časom nemohla prebolieť.

- Na konci sa dozvedáme,že rozprávačom je Eva(vnukovi)
- dôležitá retrospektíva,postavy sa nevyvíjajú

- debut – zbierka 8 noviel **Kamarát Jašek** – z prostredia prírody, prvy fantastiky a reality sa striedajú. Ich-forma rozprávača. Dôležitý prvok je tajomnosť, využíva tu vitalizmus, expresionizmus a iné. Mladý Jašek ľúbi dedinské dievča Etelku. Tá ho odvábi z dedinského prostredia do mesta. Etelku zvedie zvodca. Záver je rozprávkový – Etelka sa nevie zžiť s mestom a vracia sa do hôr a Jašek jej odpúšťa.

FRANTIŠEK ŠVANTNER

- román **Nevesta hôľ** – písaný v čase vojny a je vrcholom lyrizovanej prózy resp. prózy naturizmu. Strieda sa tu sen so skutočnosťou, nereálne s reálnym v pomere 1:1 Román sa opiera o tzv svet tam hore – svet vrchov a dolín, kde vládnu kruté ale spravodlivé zákony a porovnáva ho so svetom tam dole – vládne tam ľudská závišť a zloba.

- Dej je umiestnený do prietržín a okolitých vrchov, je veľmi tajomný. Stretávame sa tu s tajomnou postavou demona , ktorý je zaľúbený do Zuny. Neskôr žiarli na Zunu a mení sa na vlka...Zuna je šťastie konkrétna postava a šťastie vysnená víla, je to postava stotožnená s prírodou. Zrodila sa z kvetau ľalie=čistota. Zunu miluje aj uhliar Tavo (poloskutočná postava,ktorá sa tiež mení) lesník Libor a krčmár Weinhold. Libor je

šialene zamilovaný do Zuny, je jej verný, ale myslí si že je mu neverná (reaguje žalospevmi, opíjaním), potom ako zistí že je čistá spieva ódy. Tavo mu neskôr povie aby si na ňu nenárokoval, pretože nemôže byť jeho ženou... Ona neopätuje teda ani jeden vzťah. Pretože je zasnúbená s prírodou a nie je teda možné, aby ju získal nejaký smrteľník. Odchádza do hôr a stotožňuje sa s prírodou a stáva sa nevestou hôľ

- Autor tu kríži sen a skutočnosť, vytvára atmosféru napätia, využíva fantastické a rozprávkové motívy, kde sa ľudia premieňajú na rozprávkové bytosti a naopak, kde dochádza k splynutiu človeka s prírodou a využíva tu aj vnútorný monológ, minimalizuje dej-považujeme za vrchol naturizmu

- novela **Málka** – ich forma rozprávača (hl hrdina = Valach), obdobie pred Turicami, biologický čas (jar) – lyrický prvok. Odohráva sa v prírode, na salaši a v krčme – ďaleko od civilizácie. Postavy valach, Málka, Šajban, Michalčík (krčmár) sú tajomné – znak naturizmu. Rieši sa tu problém lásky v kontraste so žiarlivosťou. Valach si chce vziať Málku a ona mu povie že sa opýta brata. Je šťastný a preto komunikuje s prírodou, je tu využité množstvo básnických prostriedkov. Ponáhľala sa do Jám na stretnutie s Málkou no príde za ním len honelník s lístočkom. Keďže nevie čítať dá ho Šajbanovi a ten mu povie že Málka sa vydať nechce. Neskôr vidí Šajbana s Málkou ako sa rozprávajú o vražde Michalčíka a začne žiarliť. Žiarlivosť sa potom mení na nenávisť a túžbu po pomste. Vskrsne v ňom nápad že udá Šajbana a tak ide ihneď za žandármi. Spokojný ide do krčmy a svoju radosť nad pomstov vyjadruje prostredníctvom rýmu. Povie Málke čo urobil a vzápätí sa od nej dozvie, že Šajban je jej brat. Vtedy pochopí čo urobil a chce to napraviť. Málka uteká upozorniť Šajbana do Jám a valach uteká za ňou. Snaží sa zmiast' žandárov. Valach si myslí že Šajbanovi sa podarilo újsť vtom ale počuje výstrel a tak sa do rána schová. Myslí si že to strieľali za ním no keď ráno výjde z úkrytu nájde Málkumŕtvu pri ohnisku. Záver je smutný, tragický a nejasný, nedokončený – valach sníva sen o Málke ďalej, novela končí: ..., nevieme čo sa stalo so Šajbanom.

- Sen (vnútorný monológ, fiktívny dialóg s prírodou) a skutočnosť (samotný dej) - pomer 1: 3. Jazykové prostriedky – personifikácia, metafory, epitetá, ...

- postavy Zuna a Málka sú postavy čisté

HANA ZELINOVÁ

- románová trilógia: **Anjelská zem** – zaradila sa k naturizmu

Hora pokušenia

Dievočka vstaň

- v centre pozornosti tu stojí Valéria, ktorá odíde z horskej samoty do mesta za vidinou bohatstva a panského života. Po rokoch sa sklamaná vracia a zisťuje, že bohatstvo a šťastie nejdú dokopy. Zisťuje, že šťastím pre človeka je práca. Šťastie vidí v nenarušenej prírode a v čistých vzťahoch. Táto trilógia a hlavne jej 1 časť bola podrobená veľmi veľkej kritike, keďže vznikla v čase, keď sa do popredia dostával socialistický realizmus a ostatné prúdy boli kritizované ako spiatočnicke, zbytočné a nepokrokové. V literatúre je tento spor známy ako spor o Anjelskú zem. Kritikom je Jozef Felix. Začala sa tak kríza naturizmu.

- neskôr píše historické romány – román trilógia **Alžbetin dvor**

Volanie vetra **Kvet hrôzy**

o príčinách rodovej kliatby v Turčianskej kúrii obdobie od 19 stor po 60 roky 20 stor.

- pre deti a mládež **Jakubko**